

LATVIJAS UNIVERSITĀTES ĢEOGRĀFI SIBĪRIJĀ

UNIVERSITY OF LATVIA GEOGRAPHERS IN SIBERIA

Juris Zaķis

Latvijas Ģeogrāfijas biedrība

Epasts: juriszakis.lc@inbox.lv

Anotācija

Rakstā sniegta informācija par Latvijas Universitātes ģeogrāfu darbību 20. gs. 60.-70. gados zinātniskajos institūtos Sibīrijā: Sibīrijas un Tālo Austrumu Ģeogrāfijas institūtā, Zemes Garozas, Arktikas Ģeoloģijas un Limnoloģijas institūtā. Īsi apkopotas ziņas par Sibīrijas pētījumu rezultātiem un ģeogrāfu sibīriešu tradīcijām mūsdienās.

Summary

Latvian geographers have always had a thirst for exploration beyond the horizons. During the Soviet era, the Western horizon was limited by the USSR's borders. By contrast, the eastern horizon extended far into the vast and enigmatic land of Siberia, reaching the shores of the Pacific Ocean. In the 1960s and 1970s, driven by curiosity and a desire for adventure, many students from the Geography Faculty at the University of Latvia embarked on expeditions to various regions of Siberia, which left lasting impressions on them. Voldemars Popils was among the pioneers who ventured beyond the Urals in 1962, followed by Adolf Krauklis, who established an experimental geographical research station in central Siberia. The station gathered data on various landscape aspects, with students from across the Soviet Union contributing valuable information during summer fieldwork. Krauklis expanded his research beyond the station, exploring different regions of Siberia. After 1980, the focus shifted to the institute's staff members, and students were no longer invited due to safety concerns related to a nearby prison camp.

Nevertheless, Krauklis continued his research, becoming a respected scientist both within the Soviet Union and internationally. After the restoration of Latvia's independence, he returned and became a professor at the University of Latvia. The experiences in Siberia profoundly impacted the geographers, forging a deep kinship among those who followed their hearts to that distant land.

1.attēls. Sibīrijas trakta asfaltā
iezīmētā Eiropas un Āzijas
robežlīnija Urālos (foto no
autora personīgā arhīva)

Ievads

Ģeogrāfi ir *tauta*, kas allaž tiekusies palūkoties aiz horizonta. Padomju okupācijas laikā rietumu virzienā

horizonts beidzās pie PSRS robežas. Aiz tās tika vien izredzētie. Toties austrumu virzienā bija pieejami apvāršņi līdz pat Āzijas krastiem pie Klusā okeāna. Tur aiz Urālu kalnu pārejā Sibīrijas trakta asfaltā iezīmētās līnijas izpletās Sibīrija – vilinoša un reizē biedējoša zeme ar savu neaptveramo plašumu un drūmo vēsturi (1. attēls). Daudzi pagājušā gadsimta sešdesmito un septiņdesmito gadu Latvijas Valsts universitātes (LVU) Ģeogrāfijas fakultātes studenti zinātkāres, jaunības neprāta, romantikas un piedzīvojumu kāres vadīti ļāvās šim vilinājumam un darbojās dažādās ekspedīcijās Sibīrijas novados (sk. pielikumu). Bija jau studentiem interesantas arī tā saucamās tālās mācību prakses: Hibīnos, Vidusāzijā, Kaukāzā, Dagestānā, Altajā u.c. PSRS reģionos. Tomēr Sibīrijas ekspedīcijās tika gūta daudz nopietnāka zināšanu pieredze un izjusti emocionāli pārdzīvojumi, kas daudziem atmiņās atstāja paliekošus nospiedumus uz visu mūžu. Ne viens vien no viņiem pēc studiju pabeigšanas arī savas darba gaitas sāka Sibīrijā.

Pirmais Ģeogrāfijas fakultātes students, kurš nonāca aiz Urāliem, bija Voldemārs Popils. 1962. gada vasarā viņam bija izdevies iekārtoties kādā no daudzajiem Ļeņingradas ģeoloģijas zinātniski pētnieciskajiem institūtiem (ZPI) un piedalīties tā rīkotajā ekspedīcijā Rietumsibīrijā Jamalas Ņencu autonomajā apvidū Tazas upes baseinā (sk. pielikumu). Tur savāktie materiāli viņam ļāva uzrakstīt diplomdarbu un fakultātes Studentu zinātniskās biedrības konferencē uzstāties ar referātu. Tas bija tik intriģējošs, ka arī daudzos klausītājos izraisīja vēlmi piedzīvot kaut ko līdzīgu. Par laimi jau nākamajā gadā, pateicoties Ādolfam Krauklim, šāda iespēja radās un turpmāk tā saglabājās daudzu gadu garumā.

Ādolfs Krauklis un Pieangaras taigas stacionārs

1957. gadā izveidoja PSRS Zinātņu akadēmijas Sibīrijas nodaļu. Tās pakļautībā Sibīrijas lielākajās pilsētās darbu sāka daudzi ZPI, to skaitā arī Sibīrijas un Tālo Austrumu ģeogrāfijas institūts Irkutskā. Kadru uz jaundibināto institūtu aicināja no visas Padomju Savienības, uz ko atsaucās arī talantīgais LVU Ģeogrāfijas fakultātes 1961. gada absolvents, nu jau aspirants, Ādolfs Krauklis. Darbu institūtā Krauklis sāka 1962. gadā un tūlīt saņēma visai sarežģītu un atbildīgu uzdevumu – izveidot un vadīt Vidussibīrijas dienvidtaigas izpētes stacionāru Angaras upes baseinā. Sibīrijā un Tālajos Austrumos bija paredzēts izveidot sešus šādus stacionārus – veselu tīklu, aptverot taigas un stepes zonas. To uzdevums bija veikt kompleksu dabas izpēti, izziņāt dabas procesu norises un attīstību ilgākā laika posmā.

Jaunajam zinātniekam darbs bija jāsāk no nulles – jāizvēlas stacionāram piemērota vieta, jāorganizē bāzes nometne, jā rūpējas par apgādi ar inventāru, aparāturu, pārtiku un daudz ko citu, jāizstrādā zinātniskās izpētes darbu metodika utt. Rūpju bez gala. Var apbrīnot viņa darba spējas un organizatora talantu. Jau nākamajā, 1963. gada, vasarā stacionārs sāka darbu Krasnojarskas novada Bogučanu rajonā dziļi taigā ap 20 km uz ziemeļiem no Maļejevas sādžas, kas atradās Čunas upes labajā

krastā tālu no satiksmes ceļiem. Stacionārs darbojās daudzus gadus. Diemžēl nav zināms, vai darbs tajā turpinās joprojām.

Lai stacionārā veiktu pilnu plānoto zinātniskās izpētes darbu kompleksu, bija jāiesaista daudz cilvēku: ģeomorfologi, augsnes pētnieki, ainavnieki, meteorologi, biologi, ģeobotāniķi, ģeoķīmiķi, entomologi, kartogrāfi, topogrāfi, mežkopji, medību speciālisti un pat medicīnas ģeogrāfi. Vasaras lauka darbu sezonā stacionārā dažreiz vienlaikus darbojās divdesmit, trīsdesmit un vairāk cilvēku. Šādu skaitu institūts ar saviem štata darbiniekiem nodrošināt nevarēja, tādēļ talkā tika aicināti studenti no visas Savienības: ne vien no Sibīrijas augstskolām – Irkutskas, Omskas, Tomskas, Novosibirskas, bet arī no Vladivostokas, Maskavas, Ļeņingradas, Saratovas, Ļvovas, Tartu un, protams, arī no Rīgas. Ik gadu stacionārā tika savākts milzum daudz informācijas: dažādu ainavas komponentu sīki apraksti, meteoroloģisko un hidroloģisko novērojumu dati utt. To visu apstrādājot, apkopojot, izvērtējot, analizējot, krājās bagāts materiāls teorētiskiem secinājumiem un vispārinājumiem. Rezultātā zinātniskajos žurnālos parādījās Ādolfa Kraukļa publikācijas, zinātniskajās konferencēs lielu interesi izraisīja viņa referāti. Tas viss 1968. gadā vainagojās ar Rīgā spoži aizstāvētu ģeogrāfijas zinātņu kandidāta disertāciju “Lejasangaras ainavas struktūra”.

Darbs stacionārā neapsīka. Mainījās vien akcenti. Vairāk uzmanības tika veltīts ainavas dinamisko procesu izpētei: ģeoķīmiskajiem procesiem, jonu migrācijai, kvantitatīvajām un kvalitatīvajām pārmaiņām bioloģiskajos procesos. Ainava tika uztverta nevis kā statiska parādība, bet gan kā dinamiska ģeogrāfisko kompleksu sistēma, kas nemitīgi mainās un attīstās. Vienlaikus Kraukļa intereses sniedzās arī tālāk aiz stacionāra robežām – viņš veica lauka pētījumus Lejas un Viduspieangarā, Piebaikālā, Aizbaikālā, Rietumsajānu priekškalnēs un citur. Tas ļāva stacionārā iegūtās atziņas interpretēt reģionālā dimensijā. 1979. gadā Maskavā Krauklis aizstāvēja ģeogrāfijas zinātņu doktora disertāciju “Eksperimentālā ģeogrāfisko ainavu mācība: dinamiski faciālā analīze”. Tajā pašā gadā klajā nāca grāmata “Eksperimentālās ainavu zinātnes problēmas”, kas guva plašu atzinību un tika ieteikta kā mācību līdzeklis augstskolu studentiem.

Pēc 1980. gada dzīve stacionārā mainījās, vasaras sezonās studenti vairs netika aicināti. Tam par iemeslu bija ne tik daudz pārmaiņas darba raksturā, cik drošības jautājums. Pie Maļejevas arvien vairāk paplašinājās jau 1973. gadā ierīkotā cietumnieku nometne. Ieslodzītos izmantoja dzelzceļa atzarojuma būvdarbos un meža darbos, un viņi bieži vien klaiņoja ārpus zonas. Vietējie iedzīvotāji jutās apdraudēti, it sevišķi meitenes, bija jau notikuši nepatīkami incidenti. Tālā taigas nostūrā rīmtajā dzīvē bija ienākusi civilizācija (vilciena satiksme) ar visām tās bēdīgajām blaknēm – cietumnieku “kultūru” un taigas izciršanu dabai gaužām nedraudzīgā veidā.

Darbs stacionārā tagad pārsvarā gūlās uz institūta štata darbinieku pleciem. Šajā laikā Ā. Krauklis pētījumus izvērsa plašā Sibīrijas un Tālo Austrumu teritorijā.

Saglabājušās viņa lauka piezīmes no ceļojumiem pa Baikāla apkārtni, Jakutiju, Kolimu, Magadanas apgabalu, Tuvu un Altaju. Ģeogrāfijas institūtā viņam uzticēja Ainavu zinātnes sektora un Komplekso fiziski ģeogrāfisko problēmu laboratorijas vadību. Viņa publikāciju skaits zinātniskajos žurnālos tuvojās simtam, bija izdotas vairākas grāmatas, nolasīti daudzi referāti un lekcijas. Ā. Krauklis bija kļuvis par atzītu zinātnieku, labi pazīstamu visā Padomju Savienībā, par viņa darbiem interesējās arī Vācijas DR, Polijas, Bulgārijas, Čehijas, Japānas un citu ārvalstu zinātniskie centri. Ainavu ekoloģijas jomā viņš bija izvirzījies starp pasaules vadošajiem pētniekiem.

Pēc Padomju Savienības sabrukuma un Latvijas neatkarības atjaunošanas gandrīz pēc 30 gadu ilgas prombūtnes 1991. gadā Krauklis kopā ar ģimeni atgriezās Latvijā, kur turpināja zinātnisko darbību, kļuva par LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes profesoru. Diemžēl 2006. gadā viņa dzīves gājums pāragri aprāvās. Taču Latvijā viņš joprojām tiek atzīts par izcilāko 20. gadsimta otrās puses latviešu ģeogrāfu.

Latviešu ģeogrāfi Pieangaras taigas stacionārā

Pirmie LVU Ģeogrāfijas fakultātes studenti, kas atsaucās Ādolfa Kraukļa aicinājumam doties praksē uz Pieangaras taigas stacionāru un 1963. gada vasarā devās uz Sibīriju, bija 5. kursa studente Lauma Krēmere, Jānis Kleins no 4. kursa un Māris Laiviņš no 3. kursa. Vēlāk izrādīsies, ka šim lēmumam trijotnes turpmākajā dzīvē būs ļoti nozīmīga vieta.

Lauma Krēmere, izmantojot stacionārā savāktos materiālus, uzrakstīja diplomdarbu, pabeidza mācības fakultātē, atgriezās stacionārā un kļuva par Ģeogrāfijas institūta štata darbinieci. Lauma kļuva par uzticamu Ādolfa līdzgaitnieci, un viņi nodibināja ģimeni. Daudzus gadus Lauma turpināja darboties stacionārā ne vien vasarās, bet arī ziemā. Viņas ieguldījums gan stacionāra praktisko jautājumu risināšanā, gan rūpēs par zinātnisko uzdevumu pienācīgu izpildi ir ļoti nozīmīgs. Lauma tāpat kā Ādolfs nostrādāja Ģeogrāfijas institūtā līdz 1991. gadam. Šajā laikā viņa sagatavoja vairākas publikācijas.

Jānis Kleins taigas stacionārā divas vasaras veica ģeomorfologa pienākumus. Viņa sagatavotie maršrutu un teritorijas ģeomorfoloģiskie apraksti tika atzinīgi novērtēti. Vēl pēc vairākiem gadiem viņa veikums tika godāts, nodēvējot kādu stigu stacionārā Jāņa Kleina vārdā. Ģeogrāfijas fakultātē Jānis sekmīgi aizstāvēja kursa darbu, pēc gada – diplomdarbu par Pieangaras plato ģeomorfoloģiju. 1965. gadā viņš atgriezās Irkutskā, lai sāktu darbu Zemes garozas ZPI. Viņš veica pētījumus Tunkinas ieplakā, Hamardabana kalnos, Piebaikālā un Oļhonas salā, vadīja ekspedīciju Piejūras grēdā. Zinātniskajos žurnālos parādījās pirmās publikācijas. Diemžēl sekmīgi sāktā zinātnieka karjera pēkšņi aprāvās, 1968. gada rudenī no Irkutskas pienāca satriecoša vēsts par Jāņa pēkšņo nāvi.

Māris Laiviņš Pieangaras stacionārā kā students praktikants nostrādāja divas vasaras un vienu ziemu. Pēc LVU Ģeogrāfijas fakultātes beigšanas 1966. gadā viņš sāka darbu Irkutskas Ģeogrāfijas institūtā, sākumā vecākā laboranta, vēlāk – jaunākā zinātniskā līdzstrādnieka statusā. Institūtā viņš nostrādāja 5 gadus. 1970. gadā viņš atgriezās Latvijā.

Arī turpmāk līdz pat 1980. gadam daudzi LVU ģeogrāfijas studenti ik vasaru ieradās praksē taigas stacionārā: parasti to bija divi, trīs, dažreiz atbrauca tikai viens, dažreiz – četri, pieci, 1964. gadā bija pat astoņi studenti. Kopumā 18 gadu laikā taigas stacionāra darbā savu pienesumu devuši teju pussimts studentu no Latvijas. 1987. un 1988. gada vasarā stacionārā praktizējās LVU Bioloģijas fakultātes studente Mārīte Kraukle, Laumas un Ādolfa meita, kura nu jau kā Māra Laiviņa diplomande šeit veica zinātniskus pētījumus.

Dzīve un darbs taigā nebija nekāda svētdienas pastaiga, nereti līdz pilnīgam spēku izsīkumam bija jāveic gari pārgājieni pirmatnējā taigā, laužoties cauri biezokņiem un maldoties nepazīstamajā taigā, vasaras sutoņā tērptiem brezenta biksēs un jakās, cīnoties pēc elpas zem odu aizsargmaskām, ciešot sāpes kirzas zābakos noberztajās kājās. Arī nakšņošanu brezenta teltīs gan lielā karstumā, gan salnas naktīs, nevarēja saukt par komfortablu.

Tomēr to kompensēja bagātīgā pieredze, ko studenti guva, kopā ar Ādolfu un citiem līdzstrādniekiem ejot maršrutos, kopā pētot augu daudzveidību, aprakstot augšņu horizontu dziļos atrakumos, klausoties izsmelošus skaidrojumus, piedaloties diskusijās pie vakara ugunskuriem. Šī radošā gaisotne daudz deva studentu izaugsmei. Izmantojot stacionārā savāktos materiālus, tika uzrakstīti desmitiem kursa darbu un diplomdarbu. Par to augsto līmeni liecina, piemēram, fakts, ka 1969. gadā Vissavienības studentu zinātnisko darbu konkursā Francisks Kovaļenko ar darbu "Pieangaras ainavu ģeosistēmu dinamika" ieguva otro godalgu.

Latviešu ģeogrāfi Lejasirtiņas taigas stacionārā

Lejasirtiņas stacionāru nodibināja 1966. gadā, lai veiktu pētījumus Rietumsibīrijas dienvidtaigā. Stacionārs atradās Tjumeņas apgabala Uvatas rajonā ap 100 km uz ziemeļiem no Toboļskas pilsētas Irtiņas upes labajā krastā mazā apdzīvotā vietā Misija. Līdzīgi kā Pieangaras stacionārā šeit tika izvērsti plaši kompleksi pētījumi, kuros iesaistīja visdažādāko nozaru dabas pētniekus. Ainavu pētnieku grupas vadību uzticēja Mārim Laiviņam, kurš tad jau bija darbinieks Irkutskas Ģeogrāfijas institūtā. Vasaras lauka darbos tika iesaistīti studenti no dažādām augstskolām (Irkutskas, Tomskas, Ļeņingradas), tajā skaitā arī no LVU Ģeogrāfijas fakultātes. Pēc nogurdinošas dienas studenti un darbinieki vakaros pulcējās Irtiņas krastā pie ugunskura, kur ģitāras vai akordeona pavadījumā skanēja dziesmas. Pats galvenais muzikants bija Anatolijs Ivanovs – ukraiņu puisis no Donbasa, no viņa visi iemācījās daudz skaistu ukraiņu dziesmu. 1968. gada vasarā Misijā studentu praksē ieradās

Sniedze Ungere – Māra Laiviņa vēlākā dzīvesbiedre. Pēc Ģeogrāfijas fakultātes beigšanas arī viņa iesaistījās darbā Irkutskas Ģeogrāfijas institūtā un kopā ar Māri turpināja strādāt Lejasirtiņas stacionārā. 1970. gadā Sniedze un Māris Laiviņi savu misiju Misijā beidza un atgriezās Latvijā. Sibīrijā aizvadītos gadus M. Laiviņš pats vērtē kā ļoti auglīgus: “Tur iegūtā sapratne un dažādu pētījumu iemaņas ir devušas pašpaļāvības un stabilitātes sajūtu turpmākajā profesionālajā darbībā. Sibīrijā redzētais un izprastais ir manas ģeogrāfa karjeras nozīmīgs pamats”.

M. Laiviņa zinātnieka karjera Latvijā izvērtās sekmīga: 1983. gadā Tartu aizstāvēta disertācija un iegūts bioloģijas zinātņu kandidāta grāds, 1997. gadā aizstāvēta habilitētā ģeogrāfijas zinātņu doktora disertācija, publicēti vairāk nekā 120 zinātniskie raksti, 1992. gadā viņš kļuva par docentu, vēlāk – par profesoru LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātē. Viņa darbība zinātnē joprojām ir aktīva un produktīva. Viņš ir viens no vadošajiem zinātniekiem bioloģiskās daudzveidības un meža ekosistēmu izpētes jomā Latvijā.

Latviešu ģeogrāfi citur Sibīrijā

Tajā pašā laikā, kad daudzi studenti regulāri brauca uz taigas stacionāriem, vairāki citi nonāca Sibīrijā individuālā kārtā vai nu atsaucoties aicinājumam, vai pēc pašiniciatīvas.

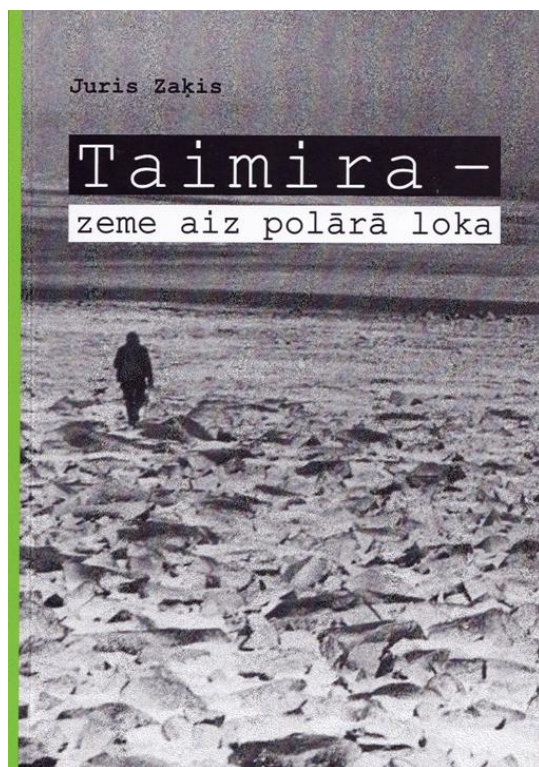
1963. gadā man, šo rindu autoram, izdevās realizēt senu sapni – piedalīties kādā “īstā” ekspedīcijā. Pateicoties noteiktai apstākļu sakritībai, Ļeņingradas Arktikas ģeoloģijas ZPI tematiskās partijas sastāvā nonācu Taimiras pussalā Birrangas kalnos. Tur Augštaimiras upes baseinā iepriekšējos gados ģeoloģiskās kartēšanas gaitā bija atklāts magmatisko iežu masīvs, kurā pēc analogijas ar līdzīgiem veidojumiem vajadzēja būt urānu saturošiem minerāliem. Mūsu uzdevums bija šī masīva detaļa izpēte, lai atrastu perspektīvas urāna rūdas atradnes. Plaši tika izmantotas ģeofizikas metodes. Personīgi es nodarbojos ar topogrāfisko uzmērīšanu un radiācijas dabīgā fona mērījumiem. Tiku atklājis vairākas radioaktīvās anomālijas, kur starojums simtiem reižu pārsniedza dabīgo fonu. Vēl nesen Taimiras pussalā tāpat kā Jamalā un Novaja Zemlā tika veikti kodolieroču izmēģinājumi. To radīto radioaktīvo piesārņojumu dažviet konstatēju arī mūsu pētāmajā teritorijā. Atklājot paaugstinātu radiāciju, bija jānoskaidro tās cēlonis – vai radiācija nāk no iežiem, vai ir piesārņojuma sekas. Rezultātā nelielu urāna rūdas iegulu atradām, tačuniecīgo krājumu dēļ bez praktiskas nozīmes.

Man piedāvāja iespēju Taimirā strādāt arī nākamajā lauka darbu sezonā, ko es ar prieku izmantoju. Šoreiz tiku iedalīts ģeoloģiskās kartēšanas grupā. Mūsu darba lauks netālu no Čeļuškina raga bija plašs – ap 1500 km². Tas bija jo interesantāk – daudzveidīga ainava: kalni, upju ielejas, Laptevu jūras piekraste, arktiskā tundra, polārais tuksnesis, kas deva bagātu materiālu diplomdarbam. Dabas pētniekiem šeit ir ideāli apstākļi tajā ziņā, ka dabu un procesus var vērot pirmatnējā, cilvēka darbības

neskartā vidē, jo teritorija ir pilnīgi neapdzīvota. Ģeoloģiskā kartēšana arī šeit notika ar norādi – īpašu uzmanību pievērst radioaktīvos un retzemju elementus saturošu minerālu klātbūtnei. Tāpēc mana pamatnodarbošanās atkal bija radioaktīvā fona mērījumi, kas, maršrutos ejot kopā ar ģeologu, tika veikti nepārtraukti.

Ziemeļu dabas vērojumi un abās ekspedīcijās piedzīvotais šķita tā vērts, lai to pastāstītu plašākai publikai. Tapa grāmata “Taimira – zeme aiz polārā loka”, ko 2016. gadā klajā laida Latvijas Universitātes izdevniecība (2. attēls).

1964. gadā Baikāla Limnoloģijas institūts organizēja ekspedīciju uz Barguzinas rezervātu, lai pētītu Baikāla ezera ietekmi uz apkārtējās vides mikroklimatu. Bija paredzēts veikt meteoroloģiskos novērojumus trijos līmeņos – pie ezera, 1200 metru augstumā un uz kailās Barguzinas kalnu grēdas kores 2200 m augstumā. Darbam šajos posteņos uzaicināja studentus. Atsaucās gan Irkutskas, Ļeņingradas, Saratovas un Astrahaņas, studenti, gan divas meitenes – Jadviga Stahovska un Irēna Sprukule – no LVU Ģeogrāfijas fakultātes. Mūsu meitenēm darbs iekrita visgrūtākajā – pašā augšējā postenī starp kailām klintīm. Tur viņas vienas dzīvoja divarpus mēnešus un katru dienu ik pēc trim stundām veica daudzveidīgus meteoroloģiskos novērojumus. Korekti savāktie un perfekti noformētie dati tika nodoti Limnoloģijas institūtam un pašām noderēja kursa darbam.

2. attēls. **Taimira – zeme aiz polārā loka**

1967. gadā Irkutskas Zemes garozas ZPI Piebaikālā organizēja kompleksu ekspedīciju, kurā darbojās vairākas grupas. Ģeomorfoloģu grupā bija arī Jānis Kleins,

kurš šajā institūtā strādāja kopš 1965. gada (3. attēls). Viņš aicināja ekspedīcijā iziet praksi savas bijušās Alma Mater Ģeogrāfijas fakultātes studentus. Uz to nešaubīdamies atsaucās Jānis Melbārdis. Aizvadīt vasaru pie teiksmainā, gleznainā Baikāla – vai var būt vēl vilinošāks piedāvājums! Vasara pagāja, pētot ezera krastu dinamiku un ģeomorfoloģiskos procesus pieguļošajā teritorijā, kā arī Oļhonas salā. Starp daudziem citiem notikumiem Jānim atmiņā spilgti iespiēdusies pieredzētā šim Baikāla apvidum raksturīgā dabas parādība “sarma” – īsa, bet ārkārtīgi postoša vētra, ko izraisa no Piejūras grēdas pa Sarmas ieleju lejup plūstošās vēja brāzmas.

Nākamajā vasarā J. Melbārdis atkal ieradās Irkutskā, lai strādātu nu jau Jāņa Kleina patstāvīgi vadītajā ekspedīcijā Piejūras grēdas rajonā.

3. attēls. Ekspedīcijas vadītājs Jānis Kleins pie Baikāla 1968. gada vasarā (foto no autora personīgā arhīva)

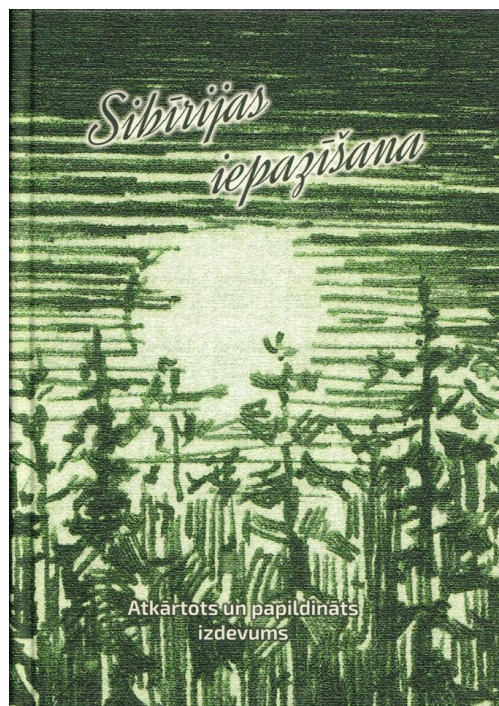
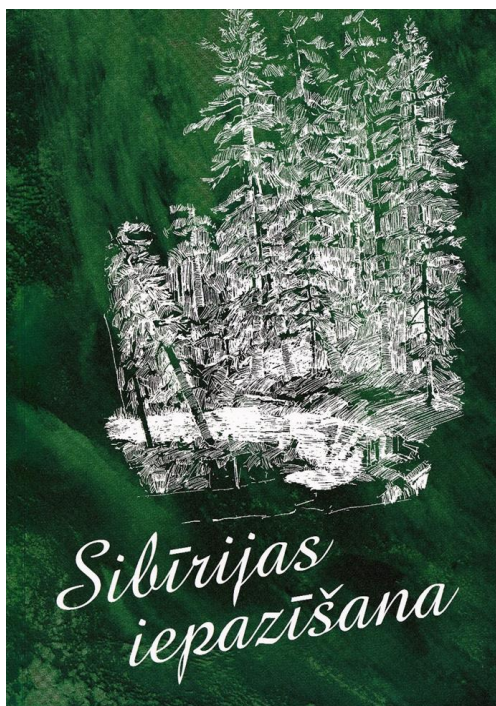
Divās vasarās gūtā pieredze Jānim Melbārdim ļoti noderēja. 1969. gadā viņš beidza LVU ar teicami aizstāvētu diplomdarbu “Oļhonas salas krasta dinamika un piekrastes ģeomorfoloģija”. Tūlīt pēc izlaiduma viņš atkal devās ceļā uz Baikālu, nu jau kā trešā kursa studentu mācību prakses vadītājs. Baikāls Ģeogrāfijas fakultātē kļuva par tradicionālu studentu tālās prakses mērķi. Melbārdis vien praksi vadīja četras reizes. Tādējādi Baikālu un Sibīriju pagājušā gadsimta septiņdesmitajos gados iepazīna daudzi topošie ģeogrāfi. Kādu no šīs prakses braucieniem aprakstījis Andrejs Dripe grāmatā “Brīnumu meklējot”.

Ģeogrāfiem sibīriešiem ir izveidojusies tradīcija katru gadu tikties “Taigas dienā”. Tikšanās iniciatori bija pats Ādolfs Krauklis un Lauma Krēmere. Pirmais

salidojums notika 2001. gadā Rēzeknē, kur ar patiesu latgaliešu viesmīlību visus uzņēma Antona Kūkoja ģimene (Antons bija apņēmis par sievu ģeogrāfi Veroniku Pekšu). Pēc tam šādas tikšanās notiek katru gadu Ikšķilē “sibīrietes” Andas Avenas-Ozolas mājās.

Pirmās tikšanās laikā Krauklis visus aicināja par Sibīriju rakstīt atmiņas. Diemžēl atmiņu krājumu “Sibīrijas iepazīšana” (4. attēls), kurā apkopots divdesmit piecu autoru rakstītais, Krauklis nesagaidīja, tas iznāca tikai 2009. gadā. 2017. gadā tika laists klajā atkārtots papildināts izdevums. Tajā liela vieta ierādīta Ādolfa Kraukļa piezīmēm, kas izdarītas pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados un deviņdesmito gadu sākumā ceļojumos pa Jakutiju, Altaju, Magadanas apgabalu, Kolimu, Baikāla apkārtni un Tuvu.

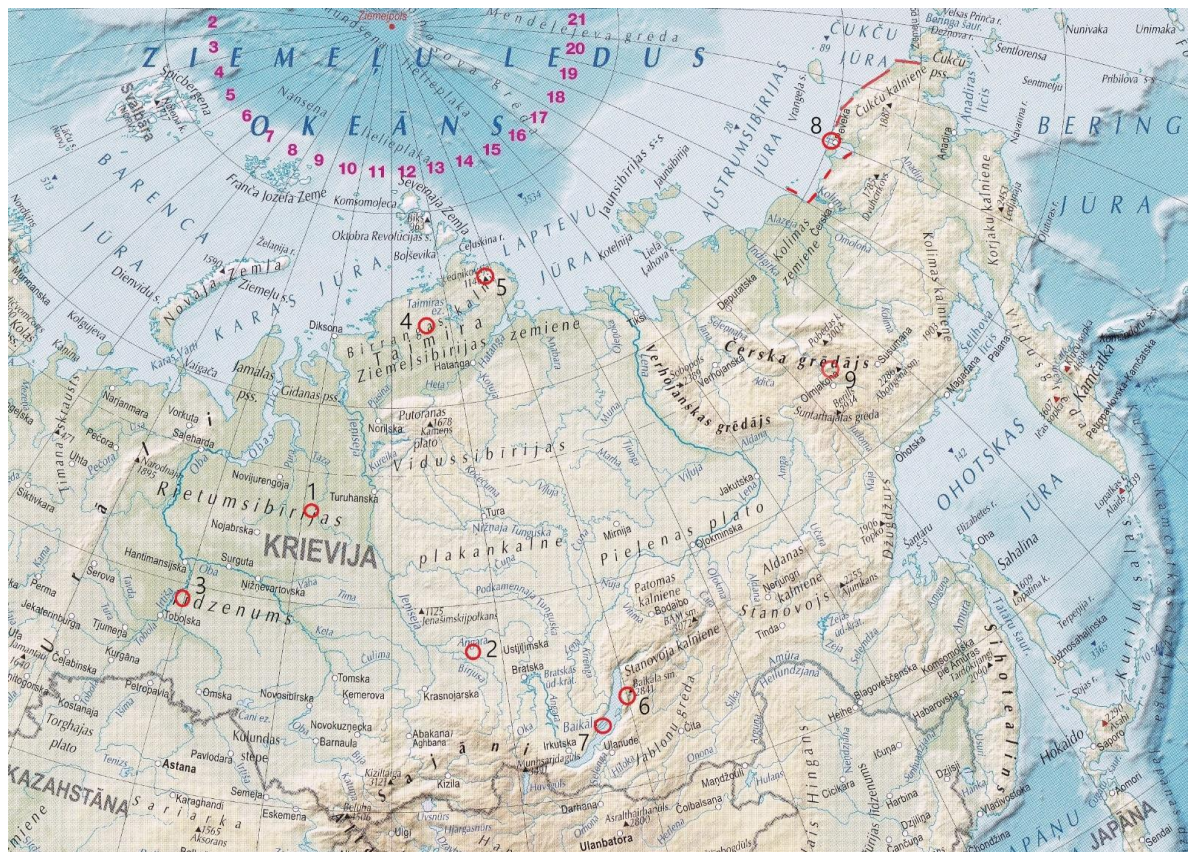
LVU Ģeogrāfijas fakultātes absolventi ir strādājuši ne vien Irkutskas Ģeogrāfijas institūtā un Zemes garozas ZPI. 1967. gadā uz Latvijas PSR Ģeoloģijas institūta bāzes Rīgā izveidoja Vissavienības Jūras ģeoloģijas un ģeofizikas ZPI. Būdams vēl piektā kursa students, 1969. gadā tur Cieto derīgo izrakteņu nodaļā Arktisko jūru grupā sāka strādāt Uldis Alksnis. Šajā institūtā Alksnis nostrādāja astoņus gadus, kuru laikā pētniecības darbs aptvēra minēto Ziemeļu ledus okeāna jūru šelfa piekrastes joslu vairāk kā 1000 km garumā. Ilgus gadus Jūras ģeoloģijas un ģeofizikas institūtā strādāja Jānis Kļaviņš, taču viņa darbs lielākoties norisinājās PSRS Eiropas daļas jūrās – Barenca, Baltijas un Melnās jūras akvatorijā. Vienīgi 1986. gadā viņš Vladivostokas grupas sastāvā piedalījās ar naftas un gāzes atradnēm saistītos pētījumos Ohotskas jūrā un Sahalīnā.

1. attēls. Atmiņu grāmatas 2009. un 2017. gada izdevums

Tāpat arī zināms, ka LU Ģeogrāfijas un Zemes zinātņu fakultātes profesors ģeologs Valdis Segliņš 1977. gadā ir piedalījies detalizētos ģeoloģiskās izpētes darbos Taimiras pussalā.

Sibīrija arvien ir vilinājusi ne vien dabas pētniekus, bet arī tūristus. Protams, viņu vidū ir ne mazums ģeogrāfu. Piemēram, Klāva Zommera grupas brauciens pa Ļenu; Ulda Alkšņa grupas pārgājieni Jakutijā Oimjakonas rajonā; neskaitāmi ģeogrāfu braucieni uz Tālajiem Austrumiem (Kamčatka, Sahalīna, Kuriļu salas).

5. attēls. Latvijas ģeogrāfu darbošanās vietas Sibīrijā (kartes pamatne – Jāņa sētas Pasaules ģeogrāfijas atlants)

1 – Ļeņingradas ZPI ģeoloģiskā ekspedīcija Tazas baseinā 1962. g.; 2 – Irkutskas Ģeogrāfijas institūta Pieangaras taigas stacionārs; 3 – Irkutskas Ģeogrāfijas institūta Lejasirtiņas taigas stacionārs; 4 un 5 – Arktikas ģeoloģijas ZPI ekspedīcijas Taimiras pussalā 1963. un 1964. g.; 6 – Baikāla Limnoloģijas institūta ekspedīcija Barguzinā 1964. g.; 7 – Zemes garozas institūta ekspedīcijas Piebaikālā un Oļhonas salā; 8 – Vissavienības jūras ģeoloģijas un ģeofizikas ZPI ekspedīcijas Austrumsibīrijas un Čukču jūras šelfa zonā; 9 – tūristu ekspedīcija Čerska kalnos.

Noslēgums

Dziļu iespaidu uz mums – Latvijas ģeogrāfiem – atstāja taigas varenums. No atmiņu pierakstiem joprojām smaržo sveķi taigas biezokņos, noslēpumaini šalc vēji ciedru galotnēs, dveš mūža mežu maģiskā elpa un staro bezgalīgais plašums rudens

krāsu daudzveidīgajās niansēs. Visiem, kas pabijuši Sibīrijā pēc sirds aicinājuma, tur pavadītais laiks ir nozīmīgs pat tad, ja tur aizvadīta tikai viena vasara, jo tur gūti iespaidi, kādus ne par kādu naudu nevar iegūt nekur citur. Ģeogrāfus sibīriešus saista kāds vienojošs spēks, ko varētu saukt par dvēseļu radniecību.